

บทที่ 5

ระบบสื่อมวลชน

MASS COMMUNICATION SYSTEMS

ในทุกประเทศสื่อมวลชนได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความหลากหลาย มีแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1956 เฟรด เฮล ซีเบิร์ต (Fred S Siebert), ทีโอดอร์ ปีเตอร์สัน (Theodore Peterson), วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) ได้ร่วมกันอธิบายว่า สื่อมวลชนปฏิบัติหน้าที่ไปตามรูปแบบและสีสันของโครงสร้างทางสังคมและการเมือง ถ้าจะดูความแตกต่างระหว่างระบบสื่อมวลชนได้อย่างครบถ้วน จึงต้องดูที่ระบบสังคมที่สื่อมวลชนปฏิบัติหน้าที่ ในการมองความสัมพันธ์ที่แท้จริงของระบบสังคมกับสื่อมวลชน จำเป็นต้องดูถึงความเชื่อและสมมติฐานพื้นฐานของสังคม ได้แก่ ลักษณะของคน ลักษณะของสังคม ลักษณะของรัฐ ความสัมพันธ์ของคนกับรัฐและลักษณะของความรู้กับความจริง การจำแนกระบบของสื่อมวลชนในโลกนี้ สามารถจำแนกตามเหตุผลหรือทฤษฎีทางปรัชญาและการเมืองได้เป็น 4 ทฤษฎีตามวิวัฒนาการของระบบสื่อมวลชนดังนี้ คือ

1. ทฤษฎีอำนาจนิยม (The Authoritarian Theory)
2. ทฤษฎีเสรีนิยม (The Libertarian Theory)
3. ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ (The Soviet Communist Theory)
4. ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (The Social Responsibility Theory)

1. ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยม

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่สื่อมวลชนนำมาใช้เก่าแก่มากที่สุด เกิดขึ้นมาภายใต้บรรยากาศอำนาจนิยมของช่วงท้ายในยุคการฟื้นฟูศิลปวิทยา(Renaissance) หลังกำเนิดของการประดิษฐ์การพิมพ์ สังคมแบบนี้ความจริงไม่ได้ถูกกำหนดโดยมวลชน แต่ถูกกำหนดโดยคนฉลาดเพียงไม่กี่คนที่อยู่ในตำแหน่งที่จะนำและสั่งประชาชน ดังนั้น ความจริงจึงถูกจัดวางอยู่ใกล้ศูนย์กลาง

ของอำนาจ การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนจึงเป็นการกระทำตามคำสั่งจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ผู้ปกครองในยุคนั้น ใช้สื่อมวลชนเพื่อแจ้งในประชาชนทราบถึงความคิดของผู้ปกครองที่ประชาชนควรจะรู้ และนโยบายของผู้ปกครองที่ประชาชนควรจะสนับสนุน ในประเทศอังกฤษ ราชวงศ์ทิวดอร์ (Tudors) และราชวงศ์สจิวตส์ (Stuarts) ถือว่า สื่อมวลชนเป็นของราชสำนัก

ทฤษฎีอำนาจนิยมนี้ สื่อมวลชนจะเป็นผู้รับใช้รัฐหรือผู้ปกครอง และรับผิดชอบเนื้อหาของสื่อมวลชนต่อผู้มีอำนาจในรัฐบาลที่บริหารประเทศ ทฤษฎีนี้เป็นที่ยอมรับและนำมาใช้ปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ 16 และ 17 ซึ่งสามารถกล่าวโดยสรุป ดังนี้ คือ

1. วิวัฒนาการเริ่มต้นในประเทศอังกฤษ ระหว่างศตวรรษที่ 16 และ 17
2. ที่มาของทฤษฎีนี้มีแนวคิดมาจากปรัชญาที่เกี่ยวกับอำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชของพระมหากษัตริย์และรัฐบาลของพระมหากษัตริย์
3. วัตถุประสงค์หลักของสื่อมวลชน เพื่อเผยแพร่และสนับสนุนนโยบายของรัฐที่อยู่ในอำนาจและเพื่อให้บริการแก่รัฐ
4. ผู้ที่มีสิทธิในการใช้สื่อมวลชน จะต้องได้รับอนุญาตหรือได้รับสิทธิบัตรจากพระมหากษัตริย์หรือโดยพระบรมราชานุญาต
5. การควบคุมสื่อมวลชน ทำได้โดยการออกสิทธิบัตรของรัฐบาล สมาคมวิชาชีพสื่อมวลชน ใบอนุญาต และการเซ็นเซอร์
6. สื่อมวลชนไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์กลไกทางการเมือง และข้าราชการที่อยู่ในอำนาจ
7. เจ้าของสื่อมวลชน ได้แก่ เอกชน หรือรัฐบาล
8. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่สนับสนุนให้นโยบายของรัฐบาลสัมฤทธิ์ผล แม้ว่ารัฐบาลไม่จำเป็นต้องเป็นเจ้าของกิจการสื่อมวลชนเสมอไป

2. ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม

ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นหลังจากทฤษฎีอำนาจนิยม ประเทศต่าง ๆ มีความเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น เกิดเมืองใหญ่ ๆ ขึ้นมาอย่างมากมาย แนวคิดทางการเมืองเปลี่ยนแปลงจากสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย มีความเป็นอิสระทางศาสนา การขยายการค้า มีการท่องเที่ยวที่เป็นระบบเสรี ยอมรับระบบเศรษฐกิจแบบเสรี และยอมรับปรัชญาในยุคของ

การรู้แจ้ง (the Enlightenment) ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในตอนปลายศตวรรษที่ 17 และได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในศตวรรษที่ 19 ทฤษฎีนี้มีมุมมองที่แตกต่างไปจากอำนาจนิยม โดยให้ความสำคัญของความเป็นมนุษย์ สามารถพึ่งตนเองได้ไม่ต้องพึ่งพาคนอื่น มนุษย์เป็นคนที่มิเหตุผล สามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่างความจริง และความผิด สามารถตัดสินใจเลือกทางที่ดีกับทางเลือกที่เลว เมื่อต้องเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ขัดแย้งหรือต้องเลือกทางเลือกต่าง ๆ ความจริงไม่ได้ถูกกำหนดโดยผู้มีอำนาจ แต่สิทธิในการแสวงหาความจริง เป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ สื่อมวลชนได้รับการยอมรับว่า เป็นผู้มีส่วนร่วมในการแสวงหาความจริง (a partner in the search for truth) ตามทฤษฎีนี้ สื่อมวลชนไม่ได้เป็นเครื่องมือของรัฐบาล แต่เป็นเครื่องมือในการแสดงหลักฐาน และข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในอันที่ประชาชนจะให้เป็นข้อมูลในการตรวจสอบรัฐบาล และสามารถที่จะแสดงความเห็นเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลได้ด้วย สื่อมวลชนจะต้องมีอิสระ ปราศจากการควบคุมจากรัฐบาล จึงสามารถทำให้ความจริงปรากฏขึ้น ความคิดทุกความคิดจะต้องได้รับการรับฟัง จะต้องมี "ตลาดเสรี" ของความคิดและข่าวสาร (a "free market place" of ideas and information) คนส่วนน้อย (minorities) และคนส่วนมาก (majorities) คนอ่อนแอ และคนแข็งแรงจะต้องมีโอกาสในการเข้าถึงสื่อมวลชนได้เท่าเทียมกัน

ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยมสามารถสรุปลักษณะที่สำคัญได้ ดังต่อไปนี้

1. เริ่มใช้ในประเทศอังกฤษหลังปี ค.ศ. 1968 และนำไปใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา กับประเทศอื่น ๆ ที่เป็นประชาธิปไตย
2. แนวคิดเริ่มมาจากข้อเขียนของ มิลตัน (Milton) จอห์น ล็อก (Locke) John มิลล์ (Mill) ปรัชญาเกี่ยวกับเหตุและผล รวมทั้งความมีสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์
3. วัตถุประสงค์ของระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม คือ
 - เพื่อแจ้งข่าวสาร (To inform)
 - เพื่อให้ความบันเทิง (To entertain)
 - เพื่อการขาย (To sell)
4. หน้าที่หลักของสื่อมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม คือ
 - เปิดเผยความจริง (truth)

2. หน้าที่หลักของสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้จะเหมือนกับทฤษฎีเสรีนิยมแต่มีหน้าที่เพิ่มมากกว่าอีก 1 ข้อ คือ เพื่อแจ้งข่าวสาร (to inform) เพื่อให้ความบันเทิง (to entertain) เพื่อขาย (to sell) และเพื่อการอภิปรายให้มีการแสดงความคิดเห็นร่วมกัน (discussion) ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม
3. ในการควบคุมสื่อมวลชน สามารถกระทำได้โดย ใช้ความคิดเห็นของชุมชน (community opinion) ปฏิบัติการของผู้ซื้อ (consumer action) และ จริยธรรมของวิชาชีพสื่อสารมวลชน (professional ethics)
4. เอกชนสามารถเป็นเจ้าของสื่อมวลชนได้ แต่รัฐบาลสามารถเข้ามาดำเนินการแทนได้ ถ้าเห็นว่าเอกชนดำเนินการไม่เหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันต่อบริการที่ประชาชนพึงได้รับ (to insure public service)
5. สื่อมวลชนมีพันธะในอันที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ถ้าสื่อมวลชนไม่ปฏิบัติตามพันธะดังกล่าว ก็จะต้องมีคนควบคุมให้ปฏิบัติตามที่ได้ให้สัญญาไว้

นอกจากระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยม (The Authoritarian Theory) ทฤษฎีเสรีนิยม (The Libertarian Theory) ทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์(The Soviet Communist Theory) และ ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (The Social Responsibility Theory) แล้ว ยังมีทฤษฎีในระบบสื่อสารมวลชนอีก 2 ทฤษฎี ที่จะได้กล่าวถึง ต่อไปนี้ คือ

1. ทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา
(The communication Theory: Development)
2. ทฤษฎีสื่อมวลชนที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย
(The Communication Theory : democratic – participant)

1. ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่พูดถึงการสื่อสารในโลกที่ 3 (Third World Communication) มีแนวคิดมาจากคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อศึกษาปัญหาการสื่อสารขององค์การยูเนสโก (Unesco International Commission for the Study of Communication Problems) และมีสถานการณ์ร่วมกันบางสถานการณ์ของประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของประเทศเหล่านี้ ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายมีความต้องการที่จะให้สื่อมวลชนทำหน้าที่ในการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ และการสร้างชาติ เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาบรรลุไปตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ สื่อมวลชนจะต้องคำนึงถึงว่า เสรีภาพบางประการของสื่อมวลชนและนักสื่อสารมวลชนจะต้องมาที่หลังความรับผิดชอบของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และการสร้างชาติ ในขณะที่เดียวกันแทนที่จะเน้นในเรื่องเสรีภาพส่วนบุคคลก็ต้องหันมาเน้นในเรื่องจุดหมายร่วมกันของคนในชาติ ตลอดจนเน้นที่ "สิทธิในการสื่อสาร (a "right to communication")" ซึ่งยึดตามมาตรา 19 ของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่บัญญัติว่า "ทุกคนมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพในความคิดเห็นและการแสดงออก สิทธินี้รวมไปถึงเสรีภาพที่จะแสวงหา รับ และแจ้งข่าวสารและความคิดผ่านสื่อใดสื่อหนึ่งโดยปราศจากพรมแดน

ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนเพื่อการพัฒนา สามารถสรุปลักษณะที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. สื่อมวลชนจะทำหน้าที่รับและปฏิบัติงานด้านการพัฒนาให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ
2. สื่อมวลชนควรให้ความสำคัญต่อเนื้อหาทางด้านวัฒนธรรมและภาษาของชาติเป็นลำดับแรก
3. เสรีภาพของสื่อมวลชนสามารถควบคุมได้ จากความจำเป็นทางเศรษฐกิจและความต้องการพัฒนาของสังคม
4. เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา รัฐมีสิทธิในการที่จะแทรกแซงหรือจำกัดการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน ด้วยวิธีการเซ็นเซอร์ การให้เงินอุดหนุน และการควบคุมสื่อมวลชนโดยตรง จึงเป็นวิธีการที่มีเหตุผล

2. ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมแบบ ประชาธิปไตย

ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเน้นเกี่ยวกับ "พื้นฐานของสังคม" (social basic) ส่วนคำว่า "ผู้มีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย" (democratic participation) แสดงถึงการมีส่วนร่วมอย่างเป็นอิสระในสังคม ยึดถือประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก ไม่ยึดติดกับผลประโยชน์ของกลุ่ม หรือพรรคการเมืองใดการเมืองหนึ่ง มีความรับผิดชอบต่อสังคม และอยู่ร่วมกันโดยมีความสุข ทฤษฎีนี้จึงต้องทำให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข่าวสารที่เกี่ยวข้อง สิทธิที่จะตอบกลับ สิทธิที่จะใช้วิธีการสื่อสารเพื่อการมีปฏิกริยาสัมพันธ์ในกลุ่มเล็ก ในชุมชน ในกลุ่มผลประโยชน์และในวัฒนธรรมย่อย ทฤษฎีนี้สนับสนุนสื่อมวลชนที่มีความหลากหลาย มีขนาดเล็ก เป็นของท้องถิ่น ไม่เป็นลักษณะที่เป็นสถาบัน เป็นการแลกเปลี่ยนบทบาทกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เป็นการเชื่อมโยงการสื่อสารในระดับเดียวกันในทุกระดับสังคม มีกิริยาสัมพันธ์ และมีพันธะผูกพัน ทฤษฎีนี้จึงเป็นการผสมผสานของทฤษฎีต่าง ๆ ทั้งเสรีนิยม อุดมการณ์นิยม สังคมนิยม ทฤษฎีความเท่าเทียมกัน สิ่งแวดล้อมนิยม และท้องถิ่นนิยม สื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ จะต้องเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับชีวิตสังคม และอยู่ในความควบคุมของโดยตรงจากมวลชนผู้รับสาร มวลชนจะเป็นผู้กำหนดแนวทางการปฏิบัติของสื่อมวลชน แทนที่จะถูกกำหนดโดยเจ้าของและนักสื่อสารมวลชน

ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยสามารถสรุปลักษณะที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้:

1. ประชาชนที่เป็นชนกลุ่มน้อย (minority group) มีสิทธิที่จะใช้การสื่อสาร และมีสิทธิที่จะได้รับการบริการจากสื่อมวลชนตามความต้องการของตน
2. สื่อมวลชนจะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อมวลชนผู้รับสาร ไม่ใช่ทำเพื่อองค์การ สื่อมวลชน นักสื่อสารมวลชนหรือลูกค้าของสื่อมวลชน
3. เนื้อหาที่จะนำเสนอและองค์การสื่อมวลชนไม่อยู่ในความควบคุมจากทางการเมืองหรือถูกควบคุมเป็นทางการโดยรัฐ
4. องค์การท้องถิ่นควรมีสื่อมวลชนเป็นของตนเอง ไม่ควรปล่อยให้อยู่ในมือของนักสื่อสารมวลชนหรือเอกชน

2. ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมแบบ

ประชาธิปไตย

ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเน้นเกี่ยวกับ "พื้นฐานของสังคม" (social basic) ส่วนคำว่า "ผู้มีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย" (democratic participation) แสดงถึงการมีส่วนร่วมอย่างเป็นอิสระในสังคม ยึดถือประโยชน์ของสังคมเป็นหลัก ไม่ยึดติดกับผลประโยชน์ของกลุ่ม หรือพรรคการเมืองใดการเมืองหนึ่ง มีความรับผิดชอบต่อสังคม และอยู่ร่วมกันโดยมีความสุข ทฤษฎีนี้จึงต้องทำให้ประชาชนมีสิทธิที่จะได้รับข่าวสารที่เกี่ยวข้อง สิทธิที่จะตอบกลับ สิทธิที่จะใช้วิธีการสื่อสารเพื่อการมีปฏิสัมพันธ์ในวงกลุ่มเล็ก ในชุมชน ในกลุ่มผลประโยชน์และในวัฒนธรรมย่อย ทฤษฎีนี้สนับสนุนสื่อมวลชนที่มีความหลากหลาย มีขนาดเล็ก เป็นของท้องถิ่น ไม่เป็นลักษณะที่เป็นสถาบัน เป็นการแลกเปลี่ยนบทบาทกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เป็นการเชื่อมโยงการสื่อสารในทุกระดับ สังคม มีปฏิสัมพันธ์ และมีพันธะผูกพัน ทฤษฎีนี้จึงเป็นการผสมผสานของทฤษฎีต่าง ๆ ทั้งเสรีนิยม อุดมการณ์นิยม สังคมนิยม ทฤษฎีความเท่าเทียมกัน สิ่งแวดล้อมนิยม และท้องถิ่นนิยม สื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้ จะต้องเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับชีวิตสังคมและอยู่ในความควบคุมของโดยตรงจากมวลชนผู้รับสาร มวลชนจะเป็นผู้กำหนดแนวทางการปฏิบัติของสื่อมวลชน แทนที่จะถูกกำหนดโดยเจ้าของและนักสื่อสารมวลชน

ระบบสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนที่ประชาชนเป็นผู้มีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยสามารถสรุปลักษณะที่สำคัญได้ดังต่อไปนี้:

1. ประชาชนที่เป็นชนกลุ่มน้อย (minority group) มีสิทธิที่จะใช้การสื่อสาร และมีสิทธิที่จะได้รับการบริการจากสื่อมวลชนตามความต้องการของตน
2. สื่อมวลชนจะต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อมวลชนผู้รับสาร ไม่ใช่ทำเพื่อองค์การสื่อมวลชน นักสื่อมวลชนหรือลูกค้าของสื่อมวลชน
3. เนื้อหาที่จะนำเสนอและองค์การสื่อมวลชนไม่อยู่ในความควบคุมจากทางการเมืองหรือถูกควบคุมเป็นทางการโดยรัฐ
4. องค์การท้องถิ่นควรมีสื่อมวลชนเป็นของตนเอง ไม่ควรปล่อยให้อยู่ในมือของนักสื่อสารมวลชนหรือเอกชน

5. สื่อมวลชนจะมีขนาดเล็ก กระจายไปตามท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วม
ในสังคมอย่างใกล้ชิด
(ดร. ประมะ สตะเวทิน, 2539 ,159 –168)